

Nastavno-naučnom veću

Filozofskog fakulteta u Beogradu

Izveštaj o završenoj doktorskoj disertaciji **Fukoova hermeneutika subjekta** kandidatkinje **mr Nade Blagojević**

1. Osnovni podaci o kandidatkinji i disertaciji

Mr Nada Blagojević rođena je 1948. u Beogradu. Diplomirala je filozofiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu, radom na temu „Hegelov pojam apsoluta“. Magistrirala je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, radom na temu „Doprinos Hansa Georga Gadamera savremenoj političkoj misli“. Radila je dve decenije kao profesor filozofije u Zemunskoj gimnaziji, a potom je petnaest godina bila saradnik RTS-a za filozofske i psihološke teme. Završila je nekoliko psihoterapeutskih edukacija, poput racionalno emotivne bihevioralne terapije Alberta Elisa i jungovske psihoterapije. Poslednjih godina, posebnu novinarsko-istraživačku pažnju posvetila je praćenju razvoja i ispitivanju dometa tzv. filozofske (psiho)terapije. I tema njenog dokorskog rada tiče se filozofske terapeutike.

Završena doktorska disertacija mr Nade Blagojević ima 287 strana osnovnog teksta i 5 strana spiska literature, sa 83 bibliografske jedinice. Pored uvodnog (11-20) i zaključnog dela (277-287), osnovni tekst sadrži četiri poglavlja: 1. Iskušavaoci duša - protreptikosi (21-71), 2. Helenistički diskurs asketike i terapeutike (72-163), 3. Sumnjam, mislim, dakle nisam (164-196) i 4. Fuko – Frojd (197-276). Poglavlja su raščlanjena na više odeljaka.

2. Predmet i cilj disertacije

Predmet doktorskog rada tiče se razmatranja relevantnih ideja iz pozne faze filozofskog opusa Mišela Fukoa, u kojoj je ovaj francuski teoretičar značajnu pažnju posvetio pitanju brige o sebi, tzv. samstvenosti, odnosno, ispitivanju načina formiranja subjekta. Pored ciklusa predavanja koji je Fuko držao na „Kolež de Fransu“ 1981-2, publikovanog pod naslovom *Hermeneutika subjekta*, u fokusu kandidatkinjinog istraživanja su *Staranje o sebi* i *Korišćenje ljubavnih uživanja*, a uzeti su u razmatranje i njegovi raniji relevantni spisi, kao što je *Arheologija znanja*. U tom kontekstu, ona je značajnu pažnju posvetila kako Fukoovom razumevanju diskursa samstvenosti unutar helenističko-rimskih filozofskih praksi, tako i rasvetljavanju njegovog složenog odnosa prema Frojdu.

Osnovni cilj disertacije sastoji se u ispitivanju koherentnosti Fukoovih ideja o subjektivnosti i samstvenosti, kao i u ocenjivanju njihove relevantnosti za savremene projekte filozofske asketike i terapeutike.

3. Osnovne hipoteze

Imajući u vidu prijavu teme i njenu obradu, možemo konstatovati da su za doktorandkinjino istraživanje bile ključne sledeće hipoteze:

- Fukoovo istraživanje helenističkih filozofskih praksi rezultiralo je razlikovanjem subjektivnosti i samstvenosti, čije zanemarivanje ima za posledicu nedovoljnu razvijenost diskursa o samome sebi u modernom razumevanju psihičkog života.

- Nesaglasje između Fukoovog učenja i psihoanalize ne podrazumeva inkompatibilnost, zato što ova dva stanovišta mogu biti objedinjena u konceptu negativne antropologije.

- Helenističke filozofske vežbe, zbog velike istorijske distance, nemaju naročitu primenljivost u našem vremenu, u prevazilaženju individualnih problema i mentalnih poremećaja današnjeg čoveka.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

U uvodnom delu, kandidatkinja razmatra terminološke i etimološke nedoumice, odnosno, Fukoov odnos prema ključnim izrazima grčke i latinske terminologije. Osvrće se na specifičnosti njegove interpretacije antičkih tekstova, koji su poslužili kao polazište u ispitivanju hermeneutike subjekta, kao i na određene istorijsko-filozofske probleme nastale selektivnim izborom odgovarajućih tekstova za reaktualizaciju.

Prvo poglavlje doktorandkinja započinje analizom dva kasnoantička teksta: Platonovog *Alkibijada I* i Aristotelovog teksta *Protrepticos*. Oba teksta su u funkciji naglašavanja pojma staranja o sebi i brige za mišljenje, kao njegovog bitnog aspekta, koji se nalaze u fokusu Fukoove interpretacije. Veoma detaljno se analiziraju značaj i specifičnost dijaloga u kome se pojavljuje izraz „logos protrepticos“. Mr Blagojević pokazuje da dijalog *Alkibijad I* podrazumeva značajna odstupanja u odnosu na rane Platonove dijaloge, utoliko što se u ovom poznom dijalogu javlja teza da odnos prema istini strukturira odnos prema sebi učesnika u razgovoru. Ona prati Fukoovu interpretaciju pomenutog teksta u smeru razdvajanja dva principa antičke misli: *gnothi seauton* i *epimelei-a heauton*, spoznaj samoga sebe i staranja o sebi. Pri tome, kandidatkinja problematizuje Fukoovu interpretaciju pomenute tačke razdvajanja, kao i njegovu tezu da se na

tom mestu otvara pitanje o subjektu kao etičkom agensu. Sem toga, u ovom poglavlju se tematizuje odnos sebe prema sebi u sferi intime, otvara se pitanje o istini, logosu i pravdi u neposrednim ljudskim odnosima, kao i o vezi između uživanja i dosezanja istine. Takođe, mr Blagojević ukazuje na postepeno razdvajanje platonizma i neoplatonizma po pitanju diskursa ljubavi i diskursa odnosa sebe prema sebi.

U drugom poglavlju, kandidatkinja izdvaja nekoliko značajnih pojmova koji su bili u upotrebi kod filozofa kasnog stoicizma (Marka Aurelija, Seneke, Cicerona i Epikteta), i ukazuje na njihovu moguću upotrebu u savremenoj terapeutici. To su pojmovi logoi-a, filozofske vežbe i parezije. U svom razmatranju, ona posebnu pažnju posvećuje specifičnoj iskaznoj funkciji, koju povezuje sa parezijatičkim govorom, značajnim sredstvom vođenja filozofskog dijaloga. Kandidatkinja pridaje izuzetan značaj rimskim filozofskim vežbama, uspostavljajući istovremeno kritičku distancu prema autorima koji su ih interpretirali u populističkom i egzistencijalnom smislu. Pri tome, njeno razmatranje se oslanja na Fukoovu teorijsku skicu ovih vežbi, ali i na Gadamerov stav da su same prakse specifična vrsta teorije.

U trećem poglavlju, koristi se pojam negativne antropologije da bi se teorijski artikulisali koncepti preobražaja i spasenja, kojima Fuko objašnjava mogućnost procesa rada na samome sebi. U tom kontekstu, doktorandkinja tematizuje Lakanov pojam nerazumevanja, Habermasovu recepciju Fukoovog pojma bezumlja, pojam obrnutog uma, i na kraju Frojdov pojam poricanja, njegovo uočavanje veze između ideacionih i afektivnih sadržaja u nesvesnim procesima čovekovog psihičkog života. Analiza ovih pojmova usmerena je na to da se pokaže da racionalno i iracionalno nisu puka naličja jedno drugome. Sem toga, mr Blagojević u trećem

poglavljju povezuje Fukoova istraživanja iz njegove početne i njegove kasne faze, i ukazuje na Fukoovu doslednost u problematizaciji čovekovog iskustva samoga sebe.

U četvrtom poglavlju, doktorandkinja analizira Fukoove kritičke primedbe na račun Frojdovog koncepta psihoanalize, ali i primedbe u odnosu na Frojda značaj za savremena filozofska istraživanja psihe. Ispitivanje odnosa Fuko – Frojd, odnosno, Frojdovog značaja za francuskog filozofa, u radu se povezuje sa Fukoovim insistiranjem na važnosti prakse, prakse psihijatrije i psihoanalize, tj. sa njegovim potenciranjem značaja koncepta prakse koja proizvodi teorijske posledice.

U zaključnom delu, doktorandkinja rekapitulira temu razlikovanja između pojma subjektivnosti i pojma samstvenosti. Njena završna ocena podrazumeva stav da se na teorijskim osnovama koje nude Fukoova *Hermeneutika subjekta* i *Arheologija znanja* može proizvesti savremeni diskurs o odnosu sebe prema sebi, kao važan sadržaj aktuelnih nastojanja ka unapređenju filozofske asketike i terapeutike.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Istraživanje u okviru ove doktorske disertacije rezultiralo je potvrđivanjem prve dve hipoteze i opovrgavanjem treće. Mr Blagojević je pružila valjane filozofske argumente u prilog tome da treba razlikovati subjektivost i samstvenost, u tom smislu što za samstvenost nije najvažnija subjekt-objekt relacija, već diskurs o samome sebi. Takođe, ona je uspešno objasnila da je u odnosu na problem asketike i terapeutike samstvenosti moguće objediniti Fukoovo učenje i psihoanalizu, uprkos nesumnjivim razlikama koje postoje između ova dva teorijska stanovišta. Treća hipoteza je opovrgnuta, u tom smislu što su u radu pruženi kontraargumenti

za tvrdnju da su helenističke filozofske vežbe irelevantne za savremene pokušaje filozofske asketike i terapeutike. Kao takva, doktorska disertacija mr Nade Blagojević doprinosi daljem razvoju odgovarajućih naučnih disciplina u našoj sredini: studijama Fukoove filozofije, teoriji subjektivnosti i praktičnoj filozofiji.

6. Zaključak

Na osnovu svega prethodno napisanog, ocenjujući da je reč o samostalnom naučnom radu, zadovoljstvo nam je da izvestimo da imamo **pozitivno mišljenje o doktorskoj disertaciji mr Nade Blagojević *Fukoova hermeneutika subjekta***, čijim usvajanjem bi se stekli uslovi za njenu javnu usmenu odbranu.

Beograd, 15.4.2016.

Prof. dr Milanko Govedarica

Doc. dr Irina Deretić

Dr Petar Bojanić, naučni savetnik IFDT u Beogradu